

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Jakub Drábik, Ph.D.

Habilitační práce

Fašizmus. Definícia, prejavy, dejiny.

Oponent

Doc. PhDr. Anton Hruboň, PhD.

**Pracoviště oponenta,
instituce**

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov,
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Habilitant dr. Jakub Drábik patrí napriek vekovej príslušnosti k mladšej strednej generácii na poli domácom (česko-slovenskom), ako aj európskom k skúseným historikom, ktorí za svoje pôsobenie na scéne vedecký obor obohatili mnohými hodnotnými prácami. V prípade habilitanta ide o práce priamo zásadné, pričom ako najvýznamnejšiu spomedzi nich subjektívne vnímam práve posudzované habilitačné dielo *Fašizmus. Definícia, prejavy, dejiny*. Rozsahom, heuristickým záberom, inovatívnymi pohľadmi i konfiguráciou novej paradigmy myslenia o tomto fenoméne moderných politických dejín.

Skôr než sa dostanem k posudku samotnej práce, je dôležité upozorniť na habilitantov profesijný vývoj. Jakub Drábik ako jeden z mála slovenských historikov prejavoval takmer od počiatku svojej kariérnej dráhy úprimnú snahu prekračovať domáce metodologické horizonty. Na tejto trajektórii sa pozitívne podpísalo štúdium na Univerzite Karlovej v Prahe, ale predovšetkým na Oxford Brookes University pod vedením profesora Rogera Griffina, aktuálne jedného z celosvetovo najrešpektovanejších odborníkov na fašizmus. Griffinove teórie a „mentorship“ sa odrazili aj v Drábikových monografických prvotinách o British Union of Fascists a biografii jej lídra Oswalda Mosleyho. Už tieto práce sa inšpirovali prístupmi neformálnej školy (či skôr voľnej platformy), ktorú sám Griffin pomenoval „The New Consensus“, resp. „The New Wave“. Drábik v nich kládol akcent na zdôraznenie aspektov tvoriacich skutočnú podstatu fašizmu – revolučnosť, mýtus o znovuzrození a ultranacionalistický populizmus, oddeľujúci tento prúd od konzervatívneho autoritárstva, s ktorým sa často v historiografickej produkcii nesprávne zamieňal. Táto intuitívna substitúcia historikov v Českej republike a na Slovensku v minulosti privádzala k zjednodušeným záverom. Na prvý pohľad to môže znieť ako malicherné „slovičkárstvo“, no terminologická nevyjasnenosť spôsobovala (a spôsobuje) paradoxné situácie s trpkou dávkou tragikomiky. Dnes napríklad na minútu presne poznáme priebeh atentátu na zastupujúceho ríšskeho protektora (dokonca s trochou úsmevného odľahčenia môžeme hovoriť o heydrichológii ako samostatnej oblasti výskumu druhej svetovej vojny) a poznáme všetky esenciálne línie vývoja

Slovenského štátu. No na druhej strane, dodnes nejestvuje syntetizujúca práca, ktorá by dokázala vsadiť dynamiku protektorátneho a ľudáckeho režimu do globálneho rámca fašistickej „Novej Európy“, ba na Slovensku ani základná zhoda na zadefinovaní režimu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany z rokov 1938 – 1945. Metodológia, ktorú habilitant funkčne aplikoval vo svojich prácach a zároveň ju aj úspešne spopularizoval v širšom verejnom priestore, ponúka účinný nástroj, ako preklenúť obstarožný tradicionalizmus, späť najmä s nemeckou pozitivistickou tradíciou a príležitosť, ako začleniť národné dejiny do dejín európskych.

V tom podľa môjho názoru spočíva aj kľúčový prínos predloženého habilitačného diela Jakuba Drábika. Objemná, vyše 600-stranová monografia je serióznym pokusom o paradigmatický obrat v prístupe k fašizmu ako politickému fenoménu, adresovaná predovšetkým dovnútra domáceho publika. Nie preto, že by snád nebola zaujímavá i pre zahraničné auditórium, ale najmä z dôvodu strnulosti, ba až akejsi principiálnej nedôvere slovenskej a českej akademickej obce k posunom v medzinárodnom dialógu o fašizme za posledné približne tri desaťročia, ktoré kniha nielen reflektuje, ale aj rozvíja ďalej na základe vlastných empirických výskumov habilitanta. Nechcem skĺznuť do roviny školometského anotovania jednotlivých kapitol habilitačnej práce, preto sa zameriam hlavne na jej celkový prínos pre vedecký progres a na drobné limity (tie však, vopred podotýkam, nemajú zásadný charakter a sú len akousi „poznámkou pod čiarou“).

Z koncepčného hľadiska oceňujem, že habilitačná práca čitateľovi hneď v prvej kapitole „natvrdo“ predostiera základné definičné rámce fašistickej ideológie: komponent revolučnosti, revolučného nacionalizmu a rasizmu, predstáv o rozklade spoločnosti, národného znovuzrodenia (palingenézy), násilia a paramilitarizmu, očisty, nového poriadku a nového človeka. Drábikova taxonómia, čerpajúca z dôkladnej znalosti zahraničnej historiografie, predstavuje úvod do „case studies“, tvoriacich jadro jeho diela. Habilitant na príklade dvoch „veľkých fašizmov“ (talianskeho a nemeckého), ktoré prerástli zo štádia hnutia do režimu a dvoch „malých fašizmov“ (britského a československého), ktoré politicky zlyhali, dokazuje, že napriek národným špecifikám fašizmus naozaj má spoločné menovatele, univerzálne pre všetky fašistické strany naprieč kontinentom bez ohľadu na krajinu ich pôvodu či pôsobnosti. Zdieľané charakteristiky zároveň vyvracajú často reprodukovanú tézu niektorých autorov, že fašizmus bol striktno talianskym produktom, ktorý je nevyhnutné od nemeckého národného socializmu kategoricky oddeľovať. V skutočnosti išlo o transnacionálny fenomén: v Taliansku iba najskôr spomedzi všetkých krajín „vyšiel z kokónu“ a ovládol štát, no ako bezmenná kultúrna entita jestvoval už dávno predtým (a aj ďaleko za hranicami Apeninského polostrova). Variabilitu fašizmov v rôznych národných mutáciách habilitant presvedčivo dokladuje v ďalších kapitolách, čím potvrdzuje jeho cezhraničnú vábivosť a nadnárodnú povahu.

Moja menšia pripomienka smeruje k domácemu fašizmu. Ak už Drábik kapitolu pomenoval „Fašizmus v Československu 1922 – 1945“, je nepochybne škoda, že jeho slovenskej tvári venuje minimálnu pozornosť. O to viac, že o podobnú analýzu, opretú o nové trendy, sa nikto pred ním nepokúsil. Slovenský fašizmus – či už jeho rodobranecká avantgarda ideologicky formovaná Vojtechom Tukom (1923 – 1929) alebo Hlinkova garda (1938 – 1945) – predstavujú fascinujúce príklady nielen pre verifikovanie vyššie uvádzaných heuristických kategórií „fašistickosti“, ale aj často diskutovaného klérofašizmu či radikalizovania politického katolicizmu.

Je potešujúce, že Jakub Drábik svoju monografiu neukončil rokom 1945. Fašizmus totiž naozaj nezomrel spoločne s Mussolinim a Hitlerom. Éra uniforiem skončila, no každý koniec znamená nový začiatok – v tomto prípade zrod fašistického mimikry, maskujúceho ultranacionalistické projekty dodnes. Fašizmus zmenil formu, prispôbil sa novej dobe a ako pevná súčasť politickej scény pretrváva. Habilitant tu vhodne poukazuje tak na príbehy podivných avanturistov, ako aj sofistických a pre demokraciu nebezpečných extrémistov, poučených neúspechom svojich vzorov, ktorí v duchu hesla „účel svätí prostriedky“ modifikovali stratégiu politického boja. Načrtnutie tém ako internacionalizácia fašizmu, jeho metapolitizácia, etnopluralizmus alebo fašizmus v online priestore považujem za varovné premostenie minulosti a súčasnosti, potvrdzujúce nesporný význam histórie pre pochopenie komplexnosti súčasnej politiky a medzinárodných vzťahov.

Zo štrukturálneho hľadiska hodnotím ako veľmi rozumné rozhodnutie habilitanta publikovať „state-of-art“ formou bibliografickej eseje na konci monografie. Na štandardy domácej historiografie je to netradičný krok. Stále v nej dominuje tendencia zahliť prehľadom literatúry úvodnú časť publikácie, nezriedka aj na úkor čitateľského pôžitku, o ktorý absolútna väčšina čitateľov nestojí. Takto Drábik jednak nerezignoval na tradičný zdrojový exkurz a súčasne mu dodal oživujúci svojráz.

Záver: Dr. Jakub Drábik predložil do habilitačného konania moderne a dynamicky napísanú monografiu, ktorá je v stredoeurópskom priestore málo vídaná, no o to viac vítaná. Náročnú historickú látku s presahmi do súčasnosti podáva odborne, avšak pútavo, dostupne akademickému i laickému percipientovi. Tým podľa mojej mienky napĺňa nielen vedecké, ale aj spoločenské poslanie historickej vedy. Vďaka jej erudícii možno habilitačnú prácu zaradiť medzi vôbec najhodnotnejšie príspevky do diskusie o fašizme v našom priestore od roku 1989. Snáď si ju všimne i niektoré väčšie vydavateľstvo v Českej republike a preklad sa dostane na český knižný trh, na ktorom slovenskojazyčné publikácie napriek trištvrtstoročiu spoločnej cesty, bohužiaľ, absentujú.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce

1. Pokúste sa identifikovať výzvy a perspektívy výskumu v oblasti komparatívnych fašistických štúdií v krátkodobej a strednodobej budúcnosti.
2. V politických dejinách evidujeme prípady fašizácie pôvodne nefašistických politických hnutí. Je podľa Vás v politickej praxi možný aj opačný proces, t. j. defašizácia fašistického hnutia? Ak áno, uveďte konkrétne príklady.

Závěr

Habilitační práce Jakuba Drábika, Ph.D., *Fašizmus. Definícia, prejavy, dejiny* **splňuje** požiadavky standardne kladené na habilitační práce v oboru historie - české dejiny.

Banská Bystrica

Dne 15. 7. 2024

podpis